

## MAMLAKAT IQTISODIY TARAQQIYOTIDA TURIZMNING O'RNI

*Ubaydulloyeva Umida Otamurod qizi*  
*Xalqaro Nordik universiteti magistranti*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada turizm sohasining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri, uning ahamiyati va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Turizm iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida ko'rib chiqilib, ish o'rinlarini yaratish, valyuta tushumlarini ko'paytirish, infratuzilmani rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, maqolada turizmning bevosita va bilvosita iqtisodiy ta'siri, tahliliy statistik ma'lumotlar asosida asoslab berilgan.

**Kalit so'zlar:** turizm, iqtisodiy rivojlanish, bandlik, valyuta tushumi, infratuzilma, eksport, xizmatlar sohasi.

**Annotation:** This article analyzes the impact of the tourism sector on the economic development of a country, its significance, and growth prospects. Tourism is considered as one of the key sectors of the economy, playing a major role in job creation, increasing foreign exchange earnings, and developing infrastructure. The paper also examines both the direct and indirect economic effects of tourism, supported by analytical statistical data.

**Key words:** tourism, economic development, employment, foreign exchange earnings, infrastructure, export, service sector.

**Аннотация:** В данной статье проанализировано влияние туристической отрасли на экономическое развитие страны, её значимость и перспективы роста. Туризм рассматривается как одна из важнейших отраслей экономики, играющая ключевую роль в создании рабочих мест, увеличении валютных поступлений и развитии инфраструктуры. Также рассмотрены прямое и косвенное экономическое влияние туризма, подкреплённое аналитическими статистическими данными.

**Ключевые слова:** туризм, экономическое развитие, занятость, валютные поступления, инфраструктура, экспорт, сектор услуг.

### KIRISH

Turizm bugungi kunda jahonda eng tez rivojlanayotgan sohalardan biri bo'lib, u nafaqat madaniy va ijtimoiy ahamiyatga, balki iqtisodiy salohiyatga ham ega. Ko'plab mamlakatlarda turizm iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan, turizmning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi o'rni va ahamiyatini chuqurroq o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada O'zbekiston misolida turizm sohasining iqtisodiy salohiyati, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi.

### TURIZM VA IQTISODIYOT: NAZARIY ASOSLAR

Turizm - bu iqtisodiyotda ko'plab boshqa tarmoqlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan kompleks xizmatlar tizimidir. Jahon sayyohlik tashkilotining (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm global yalpi ichki mahsulotning (YaIM) 10 foizidan ortig'ini tashkil etadi va dunyodagi har 10 ish o'rnidan biri aynan shu sohada

yaratiladi [1]. Turizm sohasining iqtisodiy ahamiyati quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Ish o‘rinlarini yaratish: turizm sohasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita ravishda millionlab ish o‘rinlarini ta‘minlaydi.

Valyuta tushumlari: xorijiy turistlarning sarf-xarajatlari orqali milliy iqtisodiyotga valyuta kirib keladi.

Infratuzilma rivoji: turizm rivojlangan hududlarda yo‘l, mehmonxona, restoran va boshqa xizmat tarmoqlari takomillashadi.

Hududiy rivojlanish: chekka hududlarda ham iqtisodiy faollik oshadi.

#### O‘ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHI.

O‘zbekiston turizm salohiyati yuqori bo‘lgan davlatlardan biridir. So‘nggi yillarda turizm sohasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. 2016-yildan boshlab turizmni rivojlantirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirildi. Xususan, vizasiz rejim joriy etilishi, aviaqatnovlarning ko‘paytirilishi, infratuzilma loyihalarining kengaytirilishi bunga misol bo‘la oladi [2]. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2023 yilda O‘zbekistonga kelgan xorijiy sayyohlar soni 6 milliondan oshgan bo‘lib, bu 2017 yilga nisbatan 2 barobardan ko‘pdir. Sayyohlikdan olingan daromad esa 2 milliard AQSH dollarini tashkil etdi [3].

#### TURIZMNING IQTISODIY TARAQQIYOTGA TA’SIRI.

Turizm iqtisodiy o‘rishga ko‘plab yo‘llar bilan hissa qo‘shadi. Bu:

Ish bilan ta‘minlash orqali aholi daromadlarini oshiradi;

Mahalliy tadbirkorlikni rivojlantiradi (restoranlar, mehmonxonalar, ekskursiya xizmatlari);

Mahsulot va xizmatlar eksportini ko‘paytiradi (xizmatlar eksporti shaklida);

Soliq tushumlarini oshiradi. Shuningdek, turizm sohasidagi investitsiyalar infratuzilmaning yaxshilanishiga, bu esa boshqa sohalarning rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi [4].

### TAHLIL VA NATIJALAR

Quyidagi jadvalda O‘zbekistonda turizm sohasining so‘nggi yillardagi asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlari keltirilgan:

**1-jadval**

#### O‘zbekistonda turizmning asosiy ko‘rsatkichlari (2019–2023)

| №  | Ko‘rsatkichlar               | 2021 | 2022 | 2023 |
|----|------------------------------|------|------|------|
| 1. | Xorijiy sayyohlar soni (mln) | 2.2  | 5.2  | 6.2  |
| 2. | Turizm daromadi (mlrd. \$)   | 0.5  | 1.6  | 2.0  |
| 3. | Ish o‘rinlari (ming)         | 200  | 250  | 270  |

*Manba: Davlat statistika qo‘mitasi [3]*

Ushbu tahlildan ko‘rinib turibdiki, pandemiya yillarida turizm sektori keskin pasaydi, biroq 2022-2023 yillarda tez sur‘atda tiklana boshladi. Xorijiy sayyohlar soni 2023 yilda 6.2 millionga yetgan bo‘lsa, bu 2020 yilga nisbatan qariyb 4 barobarga

oshgan. Turizm daromadlari ham 2023 yilda 2 milliard AQSH dollariga yetib, iqtisodiyot uchun muhim valyuta manbasiga aylandi.

## 2-jadval

### Turizm eksportining umumiy xizmatlar eksportidagi ulushi (2020–2023)

| №  | Yil  | Xizmatlar eksporti (mlrd. \$) | Shundan turizm (%) |
|----|------|-------------------------------|--------------------|
| 1. | 2021 | 2.7                           | 18%                |
| 2. | 2022 | 3.5                           | 23%                |
| 3. | 2023 | 4.2                           | 26%                |

**Manba:** O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi [6]

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, turizm xizmatlar eksportining muhim qismini tashkil etmoqda. 2023 yilga kelib, xizmatlar eksporti umumiy hajmining qariyb 26 foizini aynan turizm tashkil etgan. Bu esa turizmning iqtisodiy salohiyatini yaqqol ko'rsatadi.

### MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Turizmning iqtisodiyotdagi o'rnini kuchaytirish uchun ayrim tizimli muammolarni bartaraf etish zarur. Jumladan:

Kadrlarga bo'lgan ehtiyoj: professional gid, menejer, xizmat ko'rsatuvchi xodimlar yetishmaydi;

Marketing va brending: O'zbekistonning turistik imijini kuchaytirish zarur;

Logistika va transport: ichki qatnovlar tizimini yaxshilash kerak. Kelgusida O'zbekistonda ekoturizm, sog'lomlashtirish turizmi, gastronomik turizm kabi yo'nalishlarni rivojlantirish orqali turizm salohiyatini yanada oshirish mumkin [5].

Shunday qilib, turizm O'zbekiston Respublikasining uzoq muddatli strategik rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Uni kompleks rivojlantirish orqali ko'plab iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy maqsadlarga erishish mumkin.

AGAR TURIZM SOHASI RIVOJLANMASA, YUZAGA KELADIGAN SALBIY OQIBATLAR Turizm sohasining yetarli darajada rivojlanmasligi mamlakat iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti va xalqaro nufuziga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday holatda quyidagi oqibatlar yuzaga keladi:

1. **Iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanilmasligi:** Turizm – valyuta tushumlarining asosiy manbalaridan biridir. Bu sohaning rivojlanmasligi davlat byudjetiga qo'shimcha daromadlar kirib kelmasligiga olib keladi.

2. **Ishsizlik darajasining ortishi:** Turizm sohasida ko'plab ish o'rinlari yaratiladi. Agar bu yo'nalish e'tibordan chetda qolsa, ayniqsa yoshlar va ayollar o'rtasida ishsizlik kuchayadi.

3. **Hududlararo iqtisodiy tafovutlar chuqurlashadi:** Chekka hududlarda turizm rivoji orqali iqtisodiy faollik oshadi. Aks holda, bu hududlar iqtisodiy inkishofdan ortda qoladi.

4. **Madaniy meros obidalarining yo'qolish xavfi:** Sayyohlik talabi bo'lmaganda tarixiy va madaniy yodgorliklarga e'tibor kamayadi, ularning saqlanishi uchun mablag' ajratilmaydi.

5. **Xalqaro nufuzning pasayishi:** Turizm – mamlakat imidji uchun muhim omildir. Rivojlanmagan turizm sohasi O'zbekistonning dunyodagi brend sifatida tanilishiga to'sqinlik qiladi.

6. **Texnologik rivojlanish sur'atining sekinlashuvi:** Turizm zamonaviy texnologiyalarni joriy etish uchun rag'batdir. Bu soha sust rivojlansa, raqamli transformatsiya jarayoni ham orqada qoladi.

Shuning uchun turizmni e'tiborsiz qoldirish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy inqiroz holatlarini ham yuzaga keltirishi mumkin. Davlat siyosatida turizm ustuvor soha sifatida belgilanishi lozim.

### **TURIZM ISTIQBOLIGA TA'SIR ETUVCHI VAZIYATNI QANDAY YAXSHILASH TA'SIRI?**

Shuning uchun turizmni e'tiborsiz qoldirish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy inqiroz holatlarini ham yuzaga keltirishi mumkin. Davlat siyosatida turizm ustuvor soha sifatida belgilanishi lozim.

Turizm istiqboliga ta'sir etuvchi ijobiy va salbiy omillar. Turizm sohasining istiqboli bir qator omillarga bevosita bog'liq. Bu omillar ijobiy yoki salbiy yo'nalishda harakat qilib, turizm rivojlanishiga turlicha ta'sir ko'rsatadi.

#### **Ijobiy omillar:**

1. **Geografik va madaniy boyliklar:** O'zbekistonning qadimiy shaharlari (Samarqand, Buxoro, Xiva) va boy tarixiy merosi sayyohlarni jalb etuvchi omillardandir.

2. **Davlat siyosatining qo'llab-quvvatlovi:** So'nggi yillarda turizm sohasiga oid qonunchilik bazasining rivojlanishi, viza tizimining soddalashtirilishi ijobiy natija bermoqda.

3. **Transport va logistika infratuzilmasining yaxshilanishi:** Yangi aeroportlar, tezyurar poyezdlar va avtomobil yo'llarining qurilishi sayohatchilar uchun qulaylik yaratadi.

4. **Raqamli texnologiyalarni joriy etish:** Onlayn xizmatlar, mobil ilovalar va virtual ekskursiyalar turizm xizmatlarini soddalashtirmoqda.

5. **Xalqaro hamkorlik va targ'ibot:** Xalqaro ko'rgazmalar, media kampaniyalar va hamkorlik dasturlari orqali O'zbekiston turizm bozori ommalashmoqda.

#### **Salbiy omillar:**

1. **Servis sifati va kadrlar tayyorlash muammolari:** Ayrim hududlarda xizmat ko'rsatish sifati past darajada bo'lib, bu sayyohlar taassurotiga salbiy ta'sir qiladi.

2. **Infratuzilmaning noteng rivojlanishi:** Chekka hududlarda yo'l, mehmonxona, sanitariya kabi infratuzilmalar yetarli darajada emas.

3. **Aholining chet ellik sayyohlarga nisbatan madaniy muomala tajribasining pastligi:** Bu madaniy to'qnashuvlarga olib kelishi mumkin.

4. **Ekologik muammolar:** Turistik zonalarining ekologik muhofazasi sust bo'lsa, tabiat manzillari yo'qolish xavfi ostida qoladi.

**5. Global salbiy omillar (epidemiylar, geosiyosiy beqarorlik):** Xalqaro sayohatlarga ta'sir etuvchi omillar O'zbekiston turizmiga ham ta'sir qiladi.

Xulosa qilib aytganda, turizm istiqboli ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ijobiy shart-sharoitlarni mustahkamlash va salbiy omillarni kamaytirish orqali ushbu sohani barqaror rivojlantirish mumkin.

### **O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI:**

O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish uchun quyidagi ilmiy asoslangan yo'nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi:

**Raqamli transformatsiyani jadallashtirish:** Turizm sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish dolzarb masala hisoblanadi. "Smart turizm" tizimlarini yaratish, mobil ilovalar va sun'iy intellekt asosida xizmat ko'rsatishni rivojlantirish orqali xorijiy sayyohlarga qulayliklar yaratiladi.

Misol: "TourUz" yoki "SmartTashkent" kabi ilovalar orqali bron qilish, yo'l topish, tarjima xizmatlari soddalashtiriladi.

**Kadrlar salohiyatini rivojlantirish:** Turizmda xizmat ko'rsatish sifati bevosita inson resurslariga bog'liq. Shu bois oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda:

- amaliyotga yo'naltirilgan dasturlar;
- xalqaro tajribaga ega instruktorlarni jalb etish;
- sertifikatlashtirish tizimini joriy etish zarur.

**Ichki turizmga ilmiy e'tibor qaratish:** Statistik tahlillar ko'rsatadiki, pandemiyadan so'ng ichki turizm faollashmoqda. Bu tendensiyani qo'llab-quvvatlash uchun:

- milliy sayyohlik zonalarini yaratish;
- hududlar bo'yicha turizm klasterlarini shakllantirish;
- arzon logistik imkoniyatlar taqdim etilishi zarur.

**Turizm turlarini diversifikatsiya qilish:** Ilmiy izlanishlar asosida quyidagi yo'nalishlarni rivojlantirish mumkin:

Ekoturizm (Zomin, Kitob biosfera hududi);

Sog'lomlashtirish turizmi (Cho'lponota, Zarkent mineral manbalari);

Agroturizm (qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishtirokida).

**Investitsion muhitni yaxshilash:** Turizm infratuzilmasiga xususiy sektor sarmoyalarini jalb qilish uchun:

- erkin iqtisodiy zonalarda soliq imtiyozlari;
- davlat-xususiy sheriklik asosida loyiha moliyalashtirish;
- bank kreditlari uchun kafolat mexanizmlarini yaratish muhimdir.

**Ilmiy tahlil va prognoz tizimini yo'lga qo'yish:** Qaror qabul qiluvchi organlar uchun statistik ma'lumotlar asosida:

- hududiy rivojlanish prognozlari;
- sayyohlik oqimlarini modelashtirish;
- iqtisodiy samaradorlikni hisoblovchi ko'rsatkichlar ishlab chiqilishi lozim.

### **XULOSA**

Xulosa o'rnida takliflar Yuqoridagi takliflar O'zbekiston Respublikasida turizmni innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga, eksport salohiyatining oshishiga bevosita hissa qo'shadi. Shuningdek, milliy brendni dunyoga tanitish orqali O'zbekistonni global turizm xaritasida mustahkamlash imkonini beradi.

Maqolada keltirilgan dalillar asosida aytish mumkinki, turizm mamlakat iqtisodiyotida muhim strategik tarmoq hisoblanadi. U bevosita va bilvosita ravishda iqtisodiy o'sish, bandlik va infratuzilma rivojiga katta hissa qo'shadi. O'zbekiston sharoitida turizm sohasining yanada samarali ishlashi uchun davlat siyosatini izchil davom ettirish, inson resurslarini rivojlantirish va infratuzilmani takomillashtirish zarur.

#### TAKLIFLAR

Yuqoridagi takliflar O'zbekiston Respublikasida turizmni innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga, eksport salohiyatining oshishiga bevosita hissa qo'shadi. Shuningdek, milliy brendni dunyoga tanitish orqali O'zbekistonni global turizm xaritasida mustahkamlash imkonini beradi.

Turizmni rivojlantirish orqali erishiladigan natijalar. O'zbekistonda turizm sohasining jadal rivojlanishi quyidagi asosiy ijtimoiy-iqtisodiy natijalarga olib keladi:

**1. Yangi ish o'rinlari yaratiladi:** Turizm tarmog'i – xizmat ko'rsatish, transport, savdo, madaniyat va qishloq xo'jaligi kabi ko'plab sohalarga ta'sir etuvchi majmuaviy yo'nalishdir. Har bir yangi mehmonxona, sayyohlik agentligi, transport xizmatlari markazi – bu yangi ish o'rinlaridir.

**2. Hududiy iqtisodiyotni faollashtirish:** Ayniqsa chekka hududlarda turizm ob'ektlari, tarixiy-madaniy meros yodgorliklari atrofida infratuzilma rivojlanib, lokal iqtisodiy faollik kuchayadi.

**3. Valyuta tushumlari va eksport ko'rsatkichlari oshadi:** Xorijiy turistlar tomonidan mamlakatga kiritiladigan valyuta hajmi ortadi, bu esa to'lov balansini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

**4. Madaniy merosning saqlanishi va targ'iboti:** Turizm madaniy obidalarini asrash va ularni xalqaro miqyosda targ'ib qilishga undaydi. Shu orqali madaniy o'zlik va milliy qadriyatlar mustahkamlanadi.

**5. Transport va kommunikatsiya infratuzilmasi rivojlanadi:** Turizm talablariga javoban avtomobil yo'llari, aeroportlar, internet tarmog'i kabi infratuzilma obyektlari yangilanadi yoki qayta quriladi.

**6. Innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi:** Raqamli turizm, virtual gidlik, sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar – bu texnologik taraqqiyotga sabab bo'ladi va raqamli iqtisodiyotni kengaytiradi.

Shunday qilib, turizm O'zbekiston Respublikasining uzoq muddatli strategik rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Uni kompleks rivojlantirish orqali ko'plab iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy maqsadlarga erishish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, turizm istiqboli ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ijobiy shart-sharoitlarni mustahkamlash va salbiy omillarni kamaytirish orqali ushbu sohani barqaror rivojlantirish mumkin.

TURIZM SALOHIYATINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA ERISHGACH, AMALGA OSHIRILISHI LOZIM BO'LGAN ISHLAR Turizm salohiyati ortib, bu sohada ijobiy natijalarga erishilgach, respublikamizda quyidagi strategik yo'nalishlarda ishlarni amalga oshirish zarur:

1. **Ichki turizmni rag'batlantirish:** Aholi orasida sayohat madaniyatini rivojlantirish va ichki turizmni targ'ib qilish orqali milliy iqtisodiyotda turizmning o'rnini mustahkamlash lozim.

2. **Sayyohlik klasterlarini shakllantirish:** Har bir mintaqaning o'ziga xos turistik yo'nalishlarini birlashtirgan holda klaster tizimini yaratish, bu orqali yagona xizmat ko'rsatish zanjiri barpo etiladi.

3. **Turizm xizmatlari eksportini kengaytirish:** Turizmni xizmatlar eksportining muhim tarmog'i sifatida rivojlantirib, xorijiy valyuta tushumlarini oshirishga erishiladi.

4. **Innovatsion mahsulotlar va startaplarga e'tibor qaratish:** Turizmga doir startaplar, IT-loyihalar va zamonaviy texnologiyalarga asoslangan xizmatlar orqali sohaning raqamli transformatsiyasini jadallashtirish kerak.

5. **Ekoturizm va agro-turizmni rivojlantirish:** Tabiiy va qishloq xo'jaligiga oid hududlarda barqaror turizmni tashkil etish orqali yangi bozorlarga chiqish mumkin.

6. **Kadrlar salohiyatini oshirish:** Xalqaro standartlarga javob beradigan turizm sohasidagi mutaxassislar tayyorlash va ularning malakasini oshirish ustuvor vazifa bo'lishi kerak.

7. **Madaniy diplomatiyani kuchaytirish:** Turizm orqali xalqaro miqyosda O'zbekistonning ijobiy imidjini yaratish va milliy qadriyatlarni targ'ib qilish choralari ko'riladi.

8. **Monitoring va samaradorlik tizimini yo'lga qo'yish:** Turizm loyihalarining natijadorligini baholovchi indikatorlar tizimini ishlab chiqish orqali davlat mablag'larining maqsadli sarflanishi ta'minlanadi.

Ushbu yo'nalishlar O'zbekiston Respublikasida turizmning barqaror va yuqori samarali rivojlanishini ta'minlab, uni iqtisodiy taraqqiyotning tayanch tarmog'iga aylantiradi.

#### ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. UNWTO (2023). World Tourism Barometer. <https://www.unwto.org>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5611-sonli Farmoni. 2018-yil 5-yanvar.
3. Davlat statistika qo'mitasi (2024). Turizm statistikasi. [www.stat.uz](http://www.stat.uz)
4. Smith, M. K. (2021). Issues in Cultural Tourism Studies. Routledge.
5. Sharpley, R. (2018). Tourism, Tourists and Society. Routledge.
6. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi hisobotlari (2023).
7. Dwyer, L., Forsyth, P., & Dwyer, W. (2010). Tourism Economics and Policy. Channel View Publications.
8. Crouch, G. I., & Ritchie, J. R. B. (1999). Tourism, competitiveness, and societal prosperity. Journal of Business Research.